

Робота з обдарованими й творчими дітьми в процесі вивчення географії

Центром концепції розвитку навчальних закладів нового типу є творча особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які відрізняються, насамперед, підвищеним рівнем розумового розвитку. Вони різко виділяються в середовищі ровесників високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Завдяки певним особливостям поведінки, вмінню абстрагувати, ставити цікаві запитання, робити висновки, обдаровані діти привертають до себе увагу.

Видатний психолог Н. С. Лейтес пропонує розділити здібних дітей на три категорії:

I – діти з раннім “підйомом інтелекту” (рано починають читати, писати в 3 – 4 роки. Потім захоплюються однією галуззю і роблять неабиякі успіхи в ній. У них залишається бажання до розумового навантаження);

II – діти з яскравими проявами здібностей до окремих видів діяльності і предметів (зазвичай, мають загальний рівень інтелекту, але особливий нахил до певного предмету, до певного виду діяльності);

III – діти з потенційними ознаками обдарованості (не випереджують своїх однолітків за загальним розвитком, але вирізняються особливою своєрідністю розумової роботи, яка вказує на їхні неординарні здібності. Ця своєрідність полягає в особливій оригінальності й самостійності суджень, у неординарності поглядів з різних питань. Зазвичай, високих результатів такі діти досягають, якщо мають сприятливі умови розвитку).

Дослідники твердять, що обдаровані і талановиті діти володіють усім необхідним для досягнення життєвого успіху. Разом із тим, якщо таких школярів залишити самих на себе, то вони не розвивають до максимального рівня успадкований потенціал [1, с. 19]. Практика свідчить, що від обдарованих дітей очікують виняткових успіхів у певних галузях. Більшість людей навіть не може змиритися з тим, що обдаровані інтелектуали можуть бути звичайними індивідами в інших галузях людської діяльності. Такими ж є очікування учителів і в моральній площині поведінки обдарованих. Педагоги нерідко ставлять їх у приклад для інших, використовують у ролі власного впливу на поведінку учнівського колективу. Учителі часто доручають обдарованим функції своїх помічників. Учнівський колектив не проти цього, але вимагає відповідей на усі запитання без будь-яких потурань. До того ж часто виникає підозра, що обдаровані свідомо заплутують звичайних дітей, насправді вони не можуть вчити інших того, що їм легко дається.

Досить часто основні особливості обдарованих дітей проявляються і під час взаємодії з учителями. Своїми репліками та запитаннями, зауваженнями та відповідями такі діти часом “заганяють учителя в глухий кут”. Невпевнені у собі учителі, які мають негативну самооцінку, досить часто потерпають від цього, намагаються “поставити на місце”, “зрізати таку дитину”. Дуже часто учителі переносять на дітей свої особисті проблеми. Недостатня особиста емоційна рівновага та стабільність сприймається ними як “невихованість” дітей, із якими вони працюють.

Тому і виникають проблеми у спілкуванні, а причину шукати слід в учителів. Учитель, працюючи з обдарованими та творчими дітьми повинен мати високий рівень інтелекту, ґрунтовну фахову підготовку, емоційну стабільність, бути доброзичливим і чуйним.

Творча обдарованість розглядається науковцями як індивідуальний, творчий, мотиваційний і соціальний потенціал, що дає можливість отримати високі результати у будь-якій сфері діяльності. Удосконалити навчально-виховний процес з обдарованими дітьми, дати їм ґрунтовні міцні знання, озброїти їх практичним розумінням основ географічних наук допомагає, насамперед, періодичність проведення олімпіад з основ наук, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, КВК, турнірів, вікторин тощо.

Гімназисти-географи Української гімназії ім. І. Франка м. Тернополя є неодноразовими призерами міських, обласних та Всеукраїнських олімпіад з географії, щорічно беруть участь у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт з географії, на базі гімназії створено географічний клуб “Арґіогі”, учасники якого стали переможцями II Всеукраїнського турніру юних географів, учні беруть участь в наукових читаннях тощо.

Велику роль у навчальному процесі викладання географії в Українській гімназії відводиться впровадженню новітніх технологій та сучасних методів навчання, які орієнтуються на розвиток обдарованої й творчої особистості. Творчість – це вищий рівень логічного мислення; це напруження всіх духовних сил людини (проникливе спостереження за явищами, вибіркове запам'ятовування, пильна увага, емоційна наснага (натхнення), гнучкість мислення та уяви в їх складному поєднанні).

Використання творчих завдань на уроках географії, педагогічними вимогами яких є доступність, зв'язок із програмою, відповідність віковим інтересам учнів, є невід'ємною частиною уроку. У процесі навчання, із метою розвитку творчої особистості, можна використовувати завдання чотирьох типів:

- 1) завдання на формування здібностей бачити протиріччя (проблеми): постановка проблемних питань до теми, розділу тексту і т. п.;
- 2) завдання спрямовані на самостійне оцінювання процесу, географічного об'єкту і т. п.;
- 3) завдання спрямовані на функціонування гіпотетичного мислення: формування гіпотези розв'язання певної проблеми;
- 4) завдання спрямовані на розвиток фантазії.

Цікавим, хоч і ускладненим, є метод аналогій. Пошук аналогій відбувається в навчальному процесі: серед асоціацій за схожістю; серед образно поданих об'єктів; через абстрагування окремих ознак. Аналізування учнями на уроках географії відбувається стихійно, навіть, якщо учитель не ставить такої мети. Географія – вдалий предмет для формування стратегій аналізування. Пошук аналогій до понять (річка, плоскогір'я, дощ і т.д.), слід здійснювати за планом:

- а) зовнішній вигляд;
- б) структура;
- в) подальший розвиток;
- г) походження;
- г) функція.

Географія – це наука, що вивчає функцію, генезу об'єктів і явищ через їх структуру, а тому пошук аналогій за структурою є найбільш доступним. Проблема педагогічного проектування розглядалася багатьма вченими: В.С.Безруковою, В.Г.Безпалько, В.М.Монаховим та іншими. Зокрема, В.В.Сериков вважає, що в особистісно-орієнтованому навчанні педагогічне проектування вирівнює “грані між змістовними й процесуальними аспектами навчання” [2, с. 272]. Введення проектного методу в контексті особистісно-орієнтованого навчання потребує “наявності у педагогів проектних умінь та навичок..., ступеня розвитку навичок цілеспрямованої навчальної діяльності, творчого мислення, комунікативності і рефлексії в учнів.”

Працюючи над проектом, кожен учень “включається” у реальні процеси і не тільки в навчальні, осягає суть і глибину явищ, переживає ситуації, пов'язані з ним. При цьому учням відкривається своє бачення проблеми, що вивчається, а одержані знання мають свій особистий зміст. Види проектів різноманітні. Прикладом інформаційно-дослідницького проекту є проекти з країнознавства, що готують учні 6 (10) класів економічного відділення. Кожен з учнів вибирає собі країну, яку досліджує. Перед ним ставиться проблемна тема, наприклад: “Грузія – країна міцних сімейних традицій”. За типовим планом характеристики країни гімназисти підбирають матеріал, який у кінці семестру викладають перед однолітками. Цікаво і те, що такий дослідницький матеріал учитель може використовувати на уроках географії (учні, виступаючи на уроках, доповнюють виклад учителя).

Роль учителя зводиться до консультування учнів при підготовці проекту й спрямування їхньої діяльності під час захисту, якщо є потреба. Проектне навчання є особистісно-орієнтованим, оскільки кожен учень ставить перед собою мету, вибирає зміст, здійснює пошук розв'язання поставленого завдання. Метод проектів дозволяє наблизити навчальний процес до життя, до інтересів дітей.

Упровадження методу проектів у вивченні географії надасть можливість краще пізнавати аспекти дослідження, передбачає покращення загальної підготовки учнів. Таким чином, у роботі з обдарованими й творчими дітьми велика роль належить учителеві. Саме він створює ат-мосферу, яка може заохочувати інтереси учня, розвивати його здібності, творче начало.